

біжних країн для розробки інвестиційної політики, спрямованої на формування в Україні моделі економіки інформаційного типу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка / А.С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2013. – 472 с.
2. Грум-Гржимайло Ю.В. Экономика информационного общества: иллюзии и реальность / Ю.В. Грум-Гржимайло // Информационное общество. – 2010. – № 2. – С. 87–92.
3. Грущинська Н.М. Інноваційно-інформаційне забезпечення економічного розвитку України / Н.М. Грущинська // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 8. – С. 27–29.
4. Єрмошенко М.М. Нова парадигма економічної науки в контексті розвитку інформаційної економіки / М.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 14–20.
5. Жалило Я.А. Экономическая стратегия формирования информационного общества / Я.А. Жалило // Информационное общество. – 2014. – № 2. – С. 37–42.
6. Зайцев Ю.К. Сучасна політична економія: проблеми та інституціональне поле предмета і методології досліджень : [навч. посіб.] / Ю.К. Зайцев, В.С. Савчук ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2011. – 337 с.
7. Макаренко Є.А. Європейське інформаційне суспільство: виклики XXI століття для країн Центральної та Східної Європи / Є.А. Макаренко // Вісник Київського університету. – 2000. – № 17. – С. 64–77.
8. Маслов А.О. Інформаційна економіка: становлення, структура та теоретичне осмислення : [монографія] / А.О. Маслов. – К. : Аграр Медіа Груп, 2012. – 432 с.
9. Маснюк Н. Структура інформаційної політики Європейського Союзу / Н. Маснюк // Вісник. – Львів, 2010. – Вип. 27. – С. 378–383.
10. Ніколаєв Є.Б. Теорія інформаційної економіки як парадигма економічної теорії: приклад методологічно сумнівного аналізу / Є.Б. Ніколаєв // Економічна теорія. – 2008. – № 4. – С. 19–30.
11. Савич А.С. Європейські програми формування інформаційного простору ЄС / А.С. Савич // Проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 9. – С. 169–182.
12. Чухно А.А. Інформація та знання як новий фактор виробництва і формування ефективного інституціонального середовища / А.А. Чухно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/18974-52>.
13. Шинкарук А.Л. Європейські публічні комунікації: культура, політика, технології / [А.Л. Шинкарук, В.М. Парфенюк, Е.Я. Кац]. – Рівне, 2013. – 286 с.
14. Europe at the Forefront of the Global Information Society: Rolling Action Plan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epractice.eu/files/media/media441.pdf>.
15. The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model. – Oxford UP, Oxford, 2002.
16. Global Information Society. Watch 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.giswatch.org/sites/default/files/gisw2014_communications_surveillance.pdf
17. The Global Information Technology Report 2014 Rewards and Risks of Big Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalInformationTechnology_Report_2014.pdf.

УДК 339.137

Чайка Ю.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара*

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ З ВИКОРИСТАННЯМ СИСТЕМНО-СТРУКТУРНОГО ПІДХОДУ

В статті розкрито напрями використання принципів системно-структурного підходу для дослідження конкурентоспроможності національної економіки. Запропоновано аналіз галузевого, регіонального, секторного, відтворювального, соціально-економічного, організаційно-економічного, технологічного та зовнішньоекономічного типів структур економіки для виявлення особливостей конкурентоспроможності країни. Здійснено характеристику конкурентоспроможності економіки України на основі аналізу галузевої структури економіки.

Ключові слова: конкурентоспроможність національної економіки, системно-структурний підхід, типи структур економіки, галузева структура економіки, порівняльний аналіз.

Чайка Ю.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СИСТЕМНО-СТРУКТУРНОГО ПОДХОДА

В статье раскрыты направления использования принципов системно-структурного подхода для исследования конкурентоспособности национальной экономики. Предложен анализ отраслевого, регионального, секторного, воспроизводственного, социально-экономического, организационно-экономического, технологического и внешнеэкономического типов структур экономики для выявления особенностей конкурентоспособности страны. Осуществлена характеристика конкурентоспособности экономики Украины на основе анализа отраслевой структуры экономики.

Ключевые слова: конкурентоспособность национальной экономики, системно-структурный подход, типы структур экономики, отраслевая структура экономики.

Chayka Ju.N. RESEARCH ECONOMIC COMPETITIVENESS USING THE SYSTEM-STRUCTURAL APPROACH

The article deals with ways of using the principles of the system-structural approach for the study of the competitiveness of the national economy. We propose an analysis branch, regional, sectoral, reproductive, socio-economic, organizational, economic, technological and foreign trade types of economic structure to identify the characteristics of the country's competitiveness. Implemented characteristic competitiveness of Ukraine's economy based on the analysis of the sectoral structure of the economy.

Keywords: competitiveness of the national economy, system-structural approach, types of structures of the economy, sectoral structure of the economy.

Постановка проблеми. Передумовою сталого розвитку національної економіки є посилення конкурентних переваг країни на світових ринках. Поширення загальносвітових інтеграційних процесів, зростання взаємозв'язків вітчизняної економіки з загальносвітовою спільнотою робить дедалі актуальнішими питання аналізу та оцінки конкурентоспроможності економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі існує достатньо велика кількість підходів та методів оцінки конкурентоспроможності економіки. Відомий дослідник особливостей міжнародної конкурентоспроможності країн Л.Л. Антонюк поділяє методи оцінки конкурентоспроможності на кількісні та якісні, характеризує їх за об'єктами дослідження [1, с. 75–76]. І.В. Король систематизує методи дослідження конкурентоспроможності за способами проведення аналізу [2, с. 98–99].

Методи оцінки конкурентоспроможності поділяють на факторні та результативні. Перша група методів оцінює чинники та джерела конкурентоспроможності, такі як продуктивність праці, заробітна плата, валютний курс. Друга група методів характеризує результати діяльності країн, в першу чергу зовнішню торгівлю та внутрішній товарообіг. При використанні обох підходів доцільне використання системно-структурного підходу, бо саме від структурних особливостей розвитку національної економіки залежать характер її модернізації, масштабність іноземних інвестицій, новітніх технологій, темпи економічного зростання, рівень життя населення та, відповідно, конкурентоспроможність економіки.

Мета статті. Розглянути можливість оцінки конкурентоспроможності національної економіки з використанням методики системно-структурного підходу. Провести аналіз конкурентоспроможності національної економіки України за рахунок дослідження галузевого типу структури економіки.

Вклад основного матеріалу. Використання методології системно-структурного підходу дозволяє розглядати національну економіку як економічну систему, тобто як сукупність підсистем та їх елементів, що формується з окремих відносно самостійних елементів, взаємодія яких між собою зумовлює виникнення загальних якостей і властивостей цілісної органічної єдності, не притаманних його окремим елементам [3, с. 385].

Склад такої макроекономічної системи, як національна економіка, змінюється залежно від цілей та способу дослідження, що надає можливість розглядати її як сукупність елементів різного рівня. Для оцінки конкурентоспроможності національної економіки пропонуємо використати аналіз різних типів структур національної економіки. В залежності від мети дослідження можемо дослідити галузевий, регіональний, секторальний, відтворювальний, соціально-економічний, організаційно-економічний, технологічний типи структур національної економіки.

Галузева структура характеризує пропорції суб'єктів господарювання залежно від основного виду діяльності. Її аналіз надасть можливість виявити найбільш конкурентоспроможні галузі, порівняти галузеві пріоритети вітчизняної економіки та загальносвітові тенденції розвитку економіки. Дослідження швидкості галузевих структурних змін дозволить оцінити здатність національної економіки адаптуватися до нових економічних умов, від чого значною мірою й залежить конкурентоспроможність економіки.

Для оцінки конкурентоспроможних суб'єктів економіки доцільною є характеристика сектораль-

ної структури, яка відображає співвідношення суб'єктів господарювання залежно від функцій та джерел фінансування, інституційних секторів, таких як нефінансові корпорації, фінансові корпорації, домашні господарства, сектор загального державного управління, некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.

Охарактеризувати регіони національної економіки відповідно їх рівня конкурентоспроможності дозволить дослідження регіональної структури, яка характеризує співвідношення господарюючих суб'єктів залежно від територіального розташування.

Досліджуючи відтворювальну структуру, що відображає участь суб'єктів національної економіки у відтворювальному процесі, можемо охарактеризувати ефективність дій суб'єктів господарювання на стадіях виробництва, реалізації (розподілу та обміну) та споживання.

Аналіз соціально-економічної структури, що відображає соціально-економічні відносини, які виникають між господарюючими суб'єктами, і характеризує їх розподіл за різними формами власності та організаційно-економічної структури, яка надає інформацію про організаційно-економічні відносини, що виникають між основними суб'єктами, і характеризує співвідношення підприємств за розміром та організаційно-правовими формами, які допоможуть виявити найбільш конкурентоспроможні форми власності та організації виробництва.

Характеристика технологічної структури, яка демонструє техніко-економічні відносини, характеризує створення і використання господарюючими суб'єктами нових видів науки і техніки, надає можливість оцінити конкурентоспроможність створеної продукції та використаних технологій на світових ринках. Оцінюючи її структурні елементи як сукупність технологічних укладів, або як сукупність середньонизьких, середньовисоких та високих технологій обробної промисловості, можемо виявити найбільш високотехнологічні, а, відповідно, й більш конкурентоспроможні галузі, регіони, суб'єкти господарювання економіки.

Аналіз зовнішньоекономічної структури, яка характеризує відносини національної економіки з економічними системами інших країн і представлена пропорціями експортно-імпорتنих операцій та міждержавним рухом капіталу, дозволить оцінити конкурентоспроможність товарної та географічної структур експорту та імпорту економіки, приплив та відплив капіталу.

Для більш глибокого аналізу конкурентоспроможності економіки вважаємо за потрібне досліджувати види структур, які характеризують пропорції одного з типів структури в пропорціях інших. Вивчення попарних взаємозв'язків і взаємозалежностей визначених типів структури національної економіки потребує аналізу щонайменше 56 видів структури [4, с. 396]. Їх характеристика сприятиме вдосконаленню дослідження основних типів економічної структури за рахунок виявлення зв'язків, що між ними виникають.

Можливості практичного використання принципів системного структурного підходу розглянемо на прикладі дослідження видів галузевої структури зовнішньоекономічних операцій, яка відображає взаємодію основних видів економічної діяльності країни із зовнішнім світом.

Аналіз товарної структури українського експорту за видами економічної діяльності показав, що, за даними 2014 р., у структурі вітчизняного експорту

домінували чорні метали, на які припадало 23,9% від загального експорту, зернові культури – 12,1%, жири та олія тваринного або рослинного походження – 7,1%, руди, шлак і зола – 6,4%, механічні та електричні машини – 10,5%, мінеральні палива, нафта і продукти її перегонки – 3,7% [5].

Серед імпортованої продукції переважали мінеральні палива, нафта і продукти її перегонки – 27,8%, механічні машини – 9%, електричні машини – 7,0%, пластмаси, полімерні матеріали – 5,4%, фармацевтична продукція – 4,5% та засоби наземного транспорту, крім залізничного – 4,5% [5].

Наскільки вітчизняна структура експорту та імпорту відповідає тенденціям розвитку розвинених країн світу, демонструє порівняльний аналіз товарної структури економіки України з аналогічними показниками країн «Великої сімки» (табл. 1).

Аналіз здійснено за період відносної стабілізації вітчизняної економіки за умови відсутності політичних, соціальних катаклізмів та воєнних дій на території нашої держави. Упродовж цього періоду у структурі експорту розвинених країн відмічено високу питому вагу кінцевої продукції з високим рівнем доданої вартості та технологічності. Так, на виробництво машин, обладнання та транспортних засобів припадало 43,2% від загального експорту. На відміну від країн Західної Європи, США, Канади та Японії у експорті України переважали сировина та напівфабрикати, а частка товарів кінцевого призначення залишалася незначною. Вироби металопродукції забезпечували 27,8% вітчизняного експорту, а продовольчих товарів – 24,9%. Сировинна спрямованість економіки України призвела до значної залежності вітчизняного експорту від міжнародних ринків та загальносвітової кон'юнктури.

У той час коли більш розвинені країни імпортують машини та обладнання (24,3%), транспортні засоби (11,2%), в структурі вітчизняного імпорту перше місце посідає паливо та електроенергія (27,6%). Висока енергоємність зорієнтованих на експорт галузей (металургії, хімічної промисловості) спричиняє залежність вітчизняної економіки від постачання імпортованих енергоносіїв. Це обмежує можливість спрямовувати валютні надходження від експорту на технологічне оновлення виробництва та посилює залежність від Росії.

Порівняти структуру експортних операцій детальніше дозволить коефіцієнт інтенсивності

диверсифікації експорту, який демонструє відповідність спеціалізації вітчизняної економіки загальносвітовим тенденціям.

$$K_{diver\ exp} = \frac{F_{1i}}{F_{2i}}$$

де $K_{diver\ exp}$ – коефіцієнт інтенсивності диверсифікації експорту;

F_{1i} – питома вага i -го товару у загальному експорті певної країни;

F_{2i} – питома вага i -го товару у експорті іншої країни, групи країн або загальному світовому експорті в залежності від об'єкту дослідження.

Чим більшим є коефіцієнт інтенсивності диверсифікації експорту, тим більшою мірою дана національна економіка спеціалізується на виробництві певної групи товарів. Коли коефіцієнти інтенсивності диверсифікації експорту коливаються в межах від 0 до 1, то це свідчить про те, що даний вид діяльності не є пріоритетним у міжнародній спеціалізації досліджуваної національної економіки (рис. 1).

Рис. 1. Коефіцієнт інтенсивності диверсифікації товарної структури експорту України по відношенню до країн «Великої сімки»

Розрахунки автора

Найвищий рівень експортної спеціалізації в Україні притаманний таким видам діяльності, як виробництво мінеральної сировини (коефіцієнт інтенсивності експортної диверсифікації дорівнює 13,4);

Таблиця 1

Товарна структура експорту та імпорту України та країн «Великої сімки», 2013 р.

Види діяльності	Країни «Великої сімки»		Україна	
	Експорт, %	Імпорт, %	Експорт, %	Імпорт, %
Продовольчі товари	7,03	7,74	24,90	9,30
Інша сільськогосподарська продукція	0,81	1,13	2,00	1,40
Мінеральна сировина	0,54	1,19	7,30	1,50
Паливо та електроенергія	8,69	18,00	4,50	27,60
Хімічна продукція	15,57	13,86	8,10	16,90
Лісопаперові товари	2,24	2,19	3,50	2,90
Продукція легкої промисловості та сировина для неї	3,91	6,29	1,80	4,50
Вироби з каменю, кераміки, скла	1,03	0,91	0,90	1,50
Металопродукція	7,33	6,30	27,80	6,50
Машини та обладнання	26,53	24,27	11,50	17,60
Транспортні засоби	16,67	11,19	5,30	7,60
Товари широкого вжитку	2,00	2,91	1,30	1,30
Інші товари	5,41	2,86	0,20	0,90
Некласифіковані товари	2,26	1,19	0,90	0,50

Розроблено автором на основі: [6]

металопродукції (3,8); продовольчих товарів (3,5). У порівнянні з країнами «Великої сімки» найменш розвиненим є експорт таких видів продукції, як транспортні засоби (0,3), машини та обладнання (0,4), продукція легкої промисловості (0,5), палива та електроенергії (0,5) тощо.

Висновки. Здійснений аналіз галузевої структури економіки України продемонстрував збереження сировинної орієнтації вітчизняного експорту, низький рівень технологічності економіки, недостатню розвиненість видів діяльності, спрямованих на кінцевого споживача, та високу частку імпортованої продукції паливно-енергетичного комплексу.

Для ліквідації зазначених недоліків товарної структури експорту та імпорту потрібне термінове проведення активної структурної зовнішньоекономічної політики, ключовими завданнями якої повинні стати розвиток наукомістких галузей економіки, створення конкурентоспроможних транснаціональних корпорацій, мінімізація критичної залежності від окремих країн, забезпечення збалансованості експорту та імпорту.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки потребує комплексного аналізу основних структурних складових національ-

ної економіки. Для цього доцільними є використання принципів системно-структурного підходу, який дозволить охарактеризувати конкурентоспроможність економіки у площині галузевої, регіональної, секторної, відтворювальної, соціально-економічної, організаційно-економічної, технологічної структур економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : [монографія] / Л.Л. Антонюк. – К. : КНЕУ. – 2004. – 275 с.
2. Король И.В. Сравнительный анализ методологических подходов к оценке конкурентоспособности национальной экономики / И.В. Король // Вектор науки ТГУ. Серия «Экономика и управление». – 2012. – № 4(11). – С. 98–100.
3. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 3 / Відп. ред. С.К. Мочерний. – К. : Академія, 2002. – С. 384.
4. Чайка Ю. Теоретико-методологічні основи оцінки структури національної економіки / Ю. Чайка // Економічний вісник університету : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 5. – С. 394–397.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrs tat. gov.ua.
6. Хохлов А.В. Справочные материалы по географии мирового хозяйства-2015 (выпуск первый). Статистический сборник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vlant-consult.ru>.

УДК 330.101

Шедяков В.Е.

доктор соціологічних наук,

кандидат економічних наук, професор

Государственного университета телекоммуникаций

ВОЗМОЖНОСТИ СМЯГЧЕНИЯ ОТЧУЖДЕНИЯ: РОЛЬ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Исследованы трансформации комплекса отношений отчуждения под воздействием постсовременных процессов глобализации, информатизации и интеллектуализации. Рассмотрены возможности и риски развития ключевых тенденций. С точки зрения смягчения и снятия отчуждения даны рекомендации по совершенствованию реформ.

Ключевые слова: трудовые отношения, отчуждение труда, интеллектуализация деятельности, управление, стимулирование.

Шедяков В.Е. МОЖЛИВОСТІ ПОМ'ЯКШЕННЯ ВІДЧУЖЕННЯ: РОЛЬ СТИМУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено трансформації комплексу відносин відчуження під впливом постсучасних процесів глобалізації, інформатизації та інтелектуалізації. Розглянуто можливості і ризики розвитку ключових тенденцій. З погляду пом'якшення та зняття відчуження надано рекомендації щодо вдосконалення реформ.

Ключові слова: трудові відносини, відчуження праці, інтелектуалізація діяльності, управління, стимулювання.

Shedyakov V.E. POSSIBILITIES OF ALLEVIATION OF ALIENATION: A ROLE OF INTELLECTUAL ACTIVITY'S STIMULATIVON

Transformation of the complex relations of alienation under the influence of postmodern processes of globalization, informatization, and intellectualization is investigated. Opportunities and risks of the key trends are considered. Recommendations for reform from the point of view of alleviation and exclusion of complex relations of alienation are improving.

Keywords: labour relations, alienation of labour, intellectualization of activity, management, stimulation.

Постановка проблеми в общем виде. Ширятся глобальные трансформации, создающие среду и условия для преодоления (как частичного смягчения, так и полного снятия) многих из отчуждающих чело- века сил, преодоления некоторых слоёв отчуждения. Вместе с тем и попытки форсированного развития, реформирования социально-экономических и правовых процессов, переформатирования общественной реальности и её восприятия должны не входить в антагонизм, а опираться и предоставлять новые формы базовым ценностно-смысловым комплексам

культурно-цивилизационных миров, иначе трансформации окажутся избыточно затратными и будут отторгнуты последующим ходом истории.

Анализ исследований и публикации по проблеме.

В различных научных школах веками создавались научные традиции в отношении отчуждения и присвоения, свободы и зависимости, овещения и распределения, отчуждённого труда и свободного самодетельного творчества и прочее. Разработкой трудовой теории стоимости, в частности, с успехом занимались В. Петти, А. Смит, Д. Риккардо, К. Маркс,